

EduInspire-An International E-Journal

An International Peer Reviewed and Referred Journal (www.ctegujarat.org)
Council for Teacher Education Foundation (CTEF, Gujarat Chapter)

Patron: Prof. R. G. Kothari

Chief Editor: Prof. Jignesh B. Patel

Email:- Mo. 9429429550 ctefeduinspire@gmail.com

“राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण २०२० आणि विद्यार्थ्यांचा विकास याविषयी शिक्षकांचे मत”

प्रा. रामेश्वर नामदेव जायभाये
श्री शिवाजी शिक्षण महाविद्यालय अमरावती

सारांश

राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण 2020 नुसार शाळा आणि शिक्षकांद्वारे अभ्यासक्रम आणि अध्यापनशास्त्रातील योग्य बदलांद्वारे एकत्रित प्रयत्न केले जातील, ज्यामुळे विद्यार्थ्यांला दररोज शाळेत घेऊन जाण्यास सांगितल्या जाणा-या शाळेच्या दफतरांचे आणि पाठ्यपुस्तकांचे वजन लक्षणीयरीत्या कमी केले जाईल. राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण 2020 मध्ये शालेय शिक्षणाचा अभ्यासक्रम आणि अध्यापनशास्त्र यामध्ये पुनर्रचना केली आहे. ज्याच्या उद्देशाने त्यांना त्यांच्या विकासाच्या विविध टप्प्यांवर विकासात्मक गरजा आणि हितसंबंधांना प्रतिसाद देणारे बनवले आहे. राज्यघटनेने परिकल्पित केल्याप्रमाणे समतापूर्ण, सर्वसमावेशक आणि बहुवचन समाज निर्माण करण्यासाठी गुंतलेले, उत्पादक आणि योगदान देणारे नागरिक निर्माण करणे हे धोरणाचे उद्दिष्ट आहे. सर्वांगीण विकास आणि वर्षानुवर्षे विषय आणि अभ्यासक्रमांची विस्तृत निवड हे माध्यमिक शालेय शिक्षणाचे नवीन वेगळे वैशिष्ट्य असेल. 'अभ्यासक्रम', किंवा 'सह-अभ्यासक्रम' क्षेत्रांमध्ये, 'कला', 'मानवता' आणि 'विज्ञान', 'व्यावसायिक' किंवा 'शैक्षणिक' प्रवाहांमध्ये कोणतेही कठोर पृथक्करण होणार नाही. सर्व स्तरांवर विद्यार्थ्यांमध्ये ही विविध महत्त्वाची कौशल्ये विकसित करण्यासाठी संबंधित टप्प्यांवर एकत्रित अभ्यासक्रम आणि शैक्षणिक उपक्रम हाती घेतले जातील.

कि वईस : राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण 2020, विद्यार्थी, विकास, कौशल्य, अभ्यासक्रम.

प्रस्तावना :-

शालेय शिक्षण प्रणालीच्या संस्कृतीतील मूल्यमापनाचे उद्दिष्ट मुख्यतः कौशल्याची चाचणी घेणा-या, अधिक रचनात्मक, अधिक सक्षमतेवर आधारित, आमच्या विद्यार्थ्यांसाठी शिकणे आणि विकासाला चालना देणारे आणि उच्च दर्जाच्या कौशल्यांची चाचणी घेणा-याकडे बदलेल. विश्लेषण, गंभीर विचार आणि संकल्पनात्मक स्पष्टता म्हणून बोर्डाच्या परीक्षाही 'सोपे' केल्या जातील, या अर्थाने की ते काही महिन्यांचे कोचिंग आणि स्मरणशक्तीच्या ऐवजी मुख्यतः मुख्य क्षमतेची चाचणी घेतील. शाळेच्या वर्गात नियमितपणे हजेरी लावणारा आणि मूलभूत प्रयत्न करणारा कोणताही विद्यार्थी जास्त मेहनत न करता संबंधित विषयाची बोर्ड परीक्षा उत्तीर्ण करू शकेल. सर्व विद्यार्थी इयत्ता 10 आणि 12 मधील बोर्ड परीक्षांवरतिरिक्त ग्रेड 3, 5 आणि 8 मध्ये राज्य शालेय परीक्षा देतील. पुन्हा, या परीक्षा राष्ट्रीय आणि स्थानिक अभ्यासक्रमातील मूलभूत संकल्पनांचे आणि ज्ञानाचे मूल्यांकन करून शैक्षणिक परिणामांची चाचणी घेतील, संबंधित उच्च-ऑर्डर कौशल्यांसह आणि वास्तविक जीवनातील परिस्थितींमध्ये ज्ञानाचा वापर केला जाईल. विषय-केंद्रित आणि प्रकल्प-आधारित क्लब आणि मंडळांना शाळा, शाळा संकुल, जिल्हे आणि त्यापुढील स्तरावर खूप प्रोत्साहन आणि समर्थन दिले जाईल. उदाहरणामध्ये विज्ञान मंडळे, गणित मंडळे, संगीत कार्यप्रदर्शन मंडळे, बुद्धिबळ मंडळे, नाटक मंडळे, वादविवाद मंडळे, क्रीडा मंडळे इ. शिक्षकांना त्यांच्या स्वतःच्या शाळेत भेटत नसताना त्यांना या मंडळांमध्ये किंवा क्लबमध्ये नेण्यासाठी त्यांच्या वाहतुकीसाठी निधी उपलब्ध करून दिला जाईल. शाळा ते स्थानिक ते राज्य ते राष्ट्रीय स्तरापर्यंत स्पष्ट समन्वय आणि प्रगतीसह देशभरात ऑलिम्पियाड्स आणि स्पर्धांना बळकटी दिली जाईल, ज्यासाठी सर्व विद्यार्थी पात्र आहेत त्या सर्व स्तरांवर सहभागी होऊ शकतील याची खात्री करण्यासाठी आवश्यक निधीसह,

व्यापक सहभाग सुनिश्चित करण्यासाठी ग्रामीण भागात आणि प्रादेशिक भाषांमध्ये ऑलिम्पियाड्स उपलब्ध करून देण्याचा प्रयत्न केला जाईल.

विद्यार्थ्यांचा सर्वांगीण विकास :- सर्वांगीण विकास आणि वर्षानुवर्षे विषय आणि अभ्यासक्रमांची विस्तृत निवड हे माध्यमिक शालेय शिक्षणाचे नवीन वेगळे वैशिष्ट्य असेल. 'अभ्यासक्रम', 'अभ्यासक्रम', किंवा 'सह-अभ्यासक्रम' क्षेत्रांमध्ये, 'कला', 'मानवता' आणि 'विज्ञान' किंवा 'व्यावसायिक' किंवा 'शैक्षणिक' प्रवाहांमध्ये कोणतेही कठोर पृथक्करण होणार नाही. सर्व स्तरांवर विद्यार्थ्यांमध्ये ही विविध महत्त्वाची कौशल्ये विकसित करण्यासाठी संबंधित टप्प्यांवर एकत्रित अभ्यासक्रम आणि शैक्षणिक उपक्रम हाती घेतले जातील. राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण 2020 नुसार शाळा आणि शिक्षकांद्वारे अभ्यासक्रम आणि अध्यापन शास्त्रातील योग्य बदलांद्वारे एकत्रित प्रयत्न केले जातील, ज्यामुळे विद्यार्थ्यांला दररोज शाळेत घेऊन जाण्यास सांगितल्या जाणा-या शाळेच्या दफ्तारांचे आणि पाठ्यपुस्तकांचे वजन लक्षणीयरीत्या कमी केले जाईल. तक्षशिला आणि नालंदा यांसारख्या विद्यापीठांपासून ते विविध क्षेत्रांतील विषयांना एकत्रित करून भारतातील विपुल साहित्यापर्यंत समग्र आणि बहुविद्याशाखीय शिक्षणाची भारताला दीर्घ परंपरा आहे. बाणभट्ट्या कादंबरीसारख्या प्राचीन भारतीय साहित्यकृतींनी चांगल्या शिक्षणाचे वर्णन कला किंवा कलांचे ज्ञान असे केले आहे. आणि या 64 कलामध्ये केवळ गायन आणि चित्रकला असे विषय नव्हते, तर रसायनशास्त्र आणि गणितासारखी वैज्ञानिक क्षेत्रे, व्यावसायिक क्षेत्रे जसे की सुतारकाम आणि कपडे बनवणे, व्यावसायिक क्षेत्रे, जसे की औषध आणि अभियांत्रिकी, तसेच संवाद, चर्चा आणि वादविवाद. गणित, विज्ञान, व्यावसायिक विषय आणि सॉफ्ट स्किल्स यासह सर्जनशील मानवी प्रयत्नांच्या सर्व शाखांना 'कला' मानले जावे, ही कल्पना स्पष्टपणे भारतीय आहे. अनेक कलांचे ज्ञान किंवा आधुनिक काळात ज्याला अनेकदा उदारमतवादी कला (म्हणजे कलांची उदारमतवादी कल्पना) म्हटले जाते, या कल्पनेला भारतीय शिक्षणात परत आणले पाहिजे, कारण ते नेमके असेच शिक्षण आहे. 21 व्या शतकासाठी हे आवश्यक आहे. विज्ञान, तंत्रज्ञान, अभियांत्रिकी आणि गणितसह मानविकी आणि कला एकत्रित करणा-या अंडरग्रेजुएट शिक्षणातील शैक्षणिक दृष्टिकोनांचे मूल्यांकन सातत्याने सकारात्मक शिक्षण परिणाम दर्शविते, ज्यात वाढलेली सर्जनशीलता आणि नाविय, गंभीर विचार आणि उच्च-क्रम विचार क्षमता, समस्या सोडवण्याची क्षमता यांचा समावेश आहे. , सांघिक कार्य, संभाषण कौशल्ये, अधिक सखोल शिक्षण आणि सर्व क्षेत्रांतील अभ्यासक्रमावर प्रभुत्व, सामाजिक आणि नैतिक जागरूकता वाढवणे इ. सर्वांगीण आणि बहुविद्याशाखीय शिक्षण पद्धतीद्वारे संशोधन देखील सुधारित आणि वर्धित केले जाते. सर्वांगीण आणि बहुविद्याशाखीय शिक्षणाचा उद्देश मानवाच्या सर्व क्षमता - बौद्धिक, सौंदर्याचा, सामाजिक, शारीरिक, भावनिक आणि नैतिक एकात्मिक पद्धतीने विकसित करणे हे असेल. अशा प्रकारचे शिक्षण कला, भाषा, विज्ञान, सामाजिक विज्ञान आणि व्यावसायिक, तांत्रिक आणि व्यावसायिक क्षेत्रात 21 व्या शतकातील महत्त्वपूर्ण क्षमता असलेल्या चांगल्या व्यक्ती विकसित करण्यात मदत करेल, सामाजिक प्रतिबद्धता एक नैतिकताय सॉफ्ट स्किल्स, जसे की संवाद, चर्चा आणि वादविवाद आणि निवडलेल्या फील्ड किंवा फील्डमध्ये कठोर स्पेशलायझेशन. असे सर्वांगीण शिक्षण, दीर्घकालीन, व्यावसायिक, तांत्रिक आणि व्यावसायिक विषयांसह सर्व पदवीपूर्व कार्यक्रमांचा दृष्टिकोन असेल. बहुविद्याशाखीय विद्यापीठे आणि महाविद्यालये उच्च-गुणवत्तेच्या सर्वांगीण आणि बहुविद्याशाखीय शिक्षणाकडे वाटचाल सुलभ करतील. अभ्यासक्रमात लवचिकता, कादंबरी आणि आकर्षक अभ्यासक्रम पर्याय विद्यार्थ्यांना ऑफरवर असतील, शिवाय विषय किंवा विषयातील कठोर स्पेशलायझेशन. याला वाढीव प्राध्यापक आणि अभ्यासक्रम निश्चित करताना संस्थात्मक स्वायत्तता याद्वारे प्रोत्साहन दिले जाईल. अध्यापनशास्त्रामध्ये संवाद, चर्चा, वादविवाद, संशोधन आणि क्रॉस-डिसिप्लिनरी आणि इंटरडिसिप्लिनरी विचारांच्या संधींवर अधिक भर दिला जाईल. भाषा, साहित्य, संगीत, तत्त्वज्ञान, भारतशास्त्र, कला, नृत्य, रंगमंच, शिक्षण, गणित, सांख्यिकी, शुद्ध आणि उपयोजित विज्ञान, समाजशास्त्र, अर्थशास्त्र, क्रीडा, भाषांतर आणि व्याख्या आणि बहुविद्याशाखीय, उत्तेजक भारतीयांसाठी आवश्यक असलेले इतर विषय. सर्व भाषांमध्ये शिक्षण आणि पर्यावरणाची स्थापना आणि बळकटीकरण केले

जाईल. या विषयांसाठी सर्व बॅचलर डिग्री प्रोग्राममध्ये सर्वांगीण आणि बहुविद्याशाखीय शिक्षणाच्या प्राप्तीच्या दिशेने, सर्व लवचिक आणि नाविन्यपूर्ण अभ्यासक्रमामध्ये सामुदायिक सहभागिता आणि सेवा, पर्यावरणीय शिक्षण आणि मूल्ये या क्षेत्रातील क्रेडिट-आधारित अभ्यासक्रम आणि प्रकल्प समाविष्ट केले जातील. पदवी कार्यक्रमांची रचना आणि लांबी त्यानुसार समायोजित केली जाईल. पदवीपूर्व पदवी एकतर 3 किंवा 4 वर्षांच्या कालावधीची असेल, या कालावधीत एकापेक्षा जास्त एक्झिट पर्यायांसह, योग्य प्रमाणपत्रांसह, उदा., व्यावसायिक आणि व्यावसायिक क्षेत्रांसह एखाद्या विषयात किंवा क्षेत्रात 1 वर्ष पूर्ण केल्यानंतर प्रमाणपत्र किंवा 2 नंतर डिप्लोमा. वर्षाचा अभ्यास, किंवा 3 वर्षांच्या कार्यक्रमानंतर बॅचलर पदवी. 4 वर्षांचा बहुविद्याशाखीय बॅचलर प्रोग्राम हा प्राधान्याचा पर्याय असेल कारण तो विद्यार्थ्यांच्या निवडीनुसार निवडलेल्या प्रमुख आणि अल्पवयीन मुलांवर लक्ष केंद्रित करण्याव्यतिरिक्त सर्वांगीण आणि बहु-विषय शिक्षणाच्या संपूर्ण श्रेणीचा अनुभव घेण्याची संधी देतो. मास्टर्स प्रोग्रामच्या विविध डिझाईन्स ऑफर करण्याची लवचिकता असेल

(अ) 3-वर्षांचा बॅचलर प्रोग्राम पूर्ण केलेल्यांसाठी संशोधनासाठी पूर्णपणे वाहिलेला दुसरा 2 वर्षांचा कार्यक्रम असू शकतो.

(इ) संशोधनासह 4 वर्षांचा बॅचलर प्रोग्राम पूर्ण करणार्या विद्यार्थ्यांसाठी, 1 वर्षाचा मास्टर प्रोग्राम असू शकतो.

(ब) एकात्मिक 5 वर्षांचा बॅचलर आणि मास्टर प्रोग्राम असू शकतो. पीएच.डी. एकतर पदव्युत्तर पदवी किंवा संशोधनासह 4 वर्षांची बॅचलर पदवी आवश्यक आहे. एम.फिल. कार्यक्रम बंद केला जाईल.

सर्वांगीण आणि बहुविद्याशाखीय शिक्षणासाठी मॉडेल सार्वजनिक विद्यापीठाची स्थापना केली जाईल आणि गुणवत्तापूर्ण शिक्षणात सर्वोच्च जागतिक मानके गाठण्याचे उद्दिष्ट असेल. ते संपूर्ण भारतातील बहुविद्याशाखीय शिक्षणासाठी सर्वोच्च मानके सेट करण्यात मदत करतील.

संशोधन विषय :- "राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण 2020 आणि विद्यार्थ्यांचा विकास याविषयी शिक्षकांचे मत "

संशोधनाचे उद्देश :-

- 1) शिक्षकांच्या शैक्षणिक व सामाजिक स्थितीचा अभ्यास करणे
- 2) राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण 2020 याविषयी शिक्षकांचे मत अभ्यासणे

संशोधन आराखडा व नमुना निवड पध्दती :- प्रस्तुत संशोधन करतांना वर्णनात्मक संशोधन आराखड्याचा वापर करण्यात आलेला असून नमुना आकार निवडतांना गैरसंभाव्यता नमुना निवड पध्दतीमधील सहेतूक नमुना या पध्दतीचा वापर करून नागपूर येथील मनपा शाळेतील 70 शिक्षकांचे मत अभ्यासण्यात आलेले आहे.

निष्कर्ष :- बहुतांश उत्तरदात्यांच्या मते राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण 2020 प्रचलित शिक्षण प्रणालीपेक्षा वेगळे असल्याने शिक्षकांना त्याचा अंगिकार करतांना त्रास होत आहे. बहुतांश उत्तरदात्यांच्या मते राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण 2020 हे क्लिष्ट वाटत असल्याने त्याची अंमलबजावणी करतांना मानसिक दृष्ट्या तणावपूर्ण स्थिती दिसून येत आहे. बहुतांश उत्तरदात्यांच्या मते राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण 2020 नुसार स्टार्ट-अप इनक्युबेशन केंद्रे स्थापन करून संशोधन आणि नवकल्पना यावर भर देण्यात आला आहे. बहुतांश उत्तरदात्यांच्या मते राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण 2020 नुसार तंत्रज्ञान विकास केंद्रे संशोधनाच्या सीमावर्ती भागात केंद्रे निर्माण करण्यास मदत होत आहे. बहुतांश उत्तरदात्यांच्या मते राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण यामुळे मोठे उद्योग-शैक्षणिक संबंध आणि मानविकी आणि सामाजिक विज्ञान संशोधनासह आंतरविषय संशोधनास मदत होत आहे. बहुतांश उत्तरदात्यांच्या मते राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण 2020 यामुळे सद्यस्थिती पाहता, संसर्गजन्य रोग, महामारीविज्ञान, विषाणूशास्त्र, निदान, उपकरणे, लसीकरण आणि विद्यार्थी समुदायांमध्ये नवोपक्रमाला चालना देण्यासाठी यंत्रणा आणि स्पर्धा विकसित होण्यास मदत होत आहे. बहुतांश उत्तरदात्यांच्या मते राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण 2020 यामुळे संशोधन प्रयोगशाळा

आणि इतर संशोधन संस्थांमध्ये अशा दोलायमान संशोधन आणि नाविन्यपूर्ण संस्कृतीला सक्षम आणि समर्थन देण्यासाठी महत्त्वपूर्ण आहे.

संदर्भ :-

आगलावे, प्रदिप (1997), आधुनिक भारतातील सामाजिक समस्या, विद्या प्रकाशन, नागपूर
भांडारकर पु. ल., सामाजिक संशोधन पद्धती, विद्यापीठ ग्रंथ निर्मिती मंडळ, 1976, 1980
घाटोळे, रा. ना., (2008-09), "समाजशास्त्रीय संशोधन पद्धती," मंगेश प्रकाशन, नागपूर
क-हाडे, बी. एम., (2006), "शास्त्रीय संशोधन पद्धती" पिंपळापूरे अॅन्ड कं. पब्लीकेशन, नागपूर
मेश्राम, सुरेश (सप्टें 2000), प्रात्याक्षिक सामाजिक संशोधन, कृष्ण चंद्र एजन्सीज, नागपूर
उत्तम आणि खान., (2010), रिसर्च इन एज्युकेशन, लर्निंग प्रायव्हेट लिमिटेड, नवी दिल्ली, 10वी आवृत्ती
मांडुरुब वेंकटरामन, शिक्षणाचा अधिकार मापदंड आणि विरोधाभास

मुनेन इस्माईल, रुतो सारा जे, (2010), घरगुती कामगारांमधील मुलांसाठी शिक्षणाचा अधिकार
शिक्षणाचे आंतरराष्ट्रीय पुनरावलोकन, फेब्रुवारी 2010.

प्रशांत कुमार, पारुल अग्रवाल (2013). शिक्षण हक्क कायद्याच्या संदर्भात

किन्नन, एमिली अॅन, टोरंटो विद्यापीठ (2015). शिक्षणाचा अधिकार वापराचे तुलनात्मक विश्लेषण
बालकांचा मोफत आणि सक्तीच्या शिक्षणाचा हक्क कायदा -2009, भारताचे राजपत्र, नवी दिल्ली,
बेकर, जी., एन.टोम्स "मानवी भांडवल, कुटुंबांचा उदय आणि पतन", जर्नल ऑफ लेबर इकॉनॉमिक्स,
रोसेन्झवेग, 1995, "शालेय शिक्षणाकडे परतावे, अमेरिकन इकॉनॉमिक रिव्ह्यू, 153-158.

शिक्षणाचा अधिकार (RTE), एक मूल्यांकन उन्नीकृष्णन, जे.पी. वि.स. आंध्र प्रदेश राज्य

Shikshan.org > NEP 2020 National Education Policy India > Holistic and Multidisciplinary Education

NEP 2020 New Indian National Education Policy 2020 in Ministry of Education India

Institutional Restructuring and Consolidation | Holistic and Multidisciplinary Education | Learning

Webliography :

www.iosrjournals.Orgwww.iosrjournals-org55

<http://www.airwebworld.com/articles/index.php?article=1515> on January 21, 2012

<http://www.indiastudychannel.com/resources/111415-Right-Education-Act-India->